

הרב גבריאל קדוש

סודו של חג החנוכה

על אף שלא נקבעה לסיפור נס חנוכה מגילה בתנ"ך כמגילת אסתר ולא נקבעה לדיניו מסכת מיוחדת בש"ס כמסכת מגילה וראש השנה ולמעט הסוגיה במסכת שבת, שעוסקת בנר חנוכה תוך כדי עיסוקה בנר שבת¹, בכל זאת הוגדרו ימי החנוכה בגמרא במסכת שבת (כא ע"ב) בתור ימים טובים:

מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה.

להגדרה זו יש בדרך כלל השלכות הלכתיות רחבות, אך כאן הגמרא ציינה רק שבימים אלו נאסרו המספד והתענית.

השוואת חנוכה לזמנים אחרים

במספר מקומות מצאנו השוואה של חג החנוכה וימים ומועדים אחרים. במשנה במסכת תענית (דף טו ע"ב) הושוו חנוכה וראשי חודשים: "אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חודשים, בחנוכה, ובפורים..." במסכת מגילה (פ"ג מ"ו) ציינה המשנה את חנוכה כשווה לראשי חודשים, לגבי הפסקות בקריאת התורה המקובלת בכל שבת:

1. וכן במשנה במסכת ב"ק בענין נזק ע"י נר חנוכה ועוד אזכורים בודדים במקומות שונים

בחנוכה (מפסיקים לקריאת פרשת) בנשיאים, בפורים (מפסיקים לקריאת פרשת) ויבא עמלק, בראשי חדשים (מפסיקים לקריאת פרשת) - ובראשי חדשיכם...
 השוואת חנוכה ופסח, ראש השנה ופורים מצאנו במסכת ראש השנה (פ"א מ"ג):
 על ששה חדשים השלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח, על אב מפני התענית, על אלול מפני ראש השנה, על תשרי מפני תקנת המועדות, על כסלו מפני חנוכה, ועל אדר מפני הפורים, וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן.
 וכך לגבי חיוב לגמור את ההלל בימים מיוחדים הושו חנוכה וימים טובים אחרים.
 וכן כתבו במסכת ערכין (י"ע"א):

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל: שמונה ימי החג, ושמונה ימי חנוכה, ויום טוב הראשון של פסח, ויום טוב (הראשון) של עצרת; ובגולה עשרים ואחד: תשעה ימי החג, ושמונה ימי חנוכה, ושני ימים טובים של פסח, ושני ימים טובים של עצרת.

לאור כל השוואות האלו קשה שבעתיים מדוע נפקד מקומו של חנוכה בתנ"ך כמגילה ובש"ס כמסכת נפרדת?

חנוכה לא ניתן להיכתב

נראה שחג החנוכה מציין דבר נעלם, אשר לא ניתן להיכתב כמו שאר החגים. בפתחתו להלכות החנוכה (פ"ג, ה"א), מתאר הרמב"ם את ההשתלשלות ההיסטורית של המאורעות שהובילו לנס החנוכה:

בבית שני, כשמלכו יון, גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות, וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני.

יש צורך להבין: לשם מה ציין הרמב"ם בספר ההלכות שלו שסיפור החנוכה אירע בימי בית שני? מה ההשלכה ההלכתית שנלמדת מציין הזמן?
 נראה להסביר זאת לפי דברי הגמרא במסכת יומא (דף כ"ט ע"א):

למה נמשלה אסתר לשחר? לומר לך: מה שחר סוף כל הלילה, אף אסתר סוף כל הנסים, והא איכא חנוכה? ניתנה לכתוב קא אמרינן. למדנו מדברי הגמרא, שנס החנוכה אינו כלול בין הנסים שניתנו להיכתב. מדוע נס החנוכה לא ניתן להיכתב?
מסביר מו"ר הרב אברהם אלקנה שפירא זצ"ל:

לשם כתיבת כתבי הקודש יש צורך בנבואה, ואם כי בזמן אנשי כנסת הגדולה היו עדיין נביאים כחגי זכריה ומלאכי, מכל מקום הם היו הנביאים האחרונים (כפי שאומרת הגמרא במסכת סוטה דף מ"ח ע"ב) ואצלם כבר נחלשה הנבואה, והיה צורך לשאול אותם האם הם מבינים את מראי עיניהם, ולאחר מכן בטלה הנבואה לגמרי, ושוב אי אפשר היה יותר לכתוב את הנסים בכתבי הקודש. בתקופת הבית הראשון היו נביאים, והיתה כתיבה של כתבי הקודש, ואילו בתקופת הבית השני בטלה הנבואה, ופסקה כתיבת כתבי הקודש, והתורה הפכה להיות תורה שבעל פה.

ומצטט הרב שפירא זצ"ל את דברי מדרש סדר עולם: "עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקדש, מכאן ואילך הט אזנך ושמע דברי חכמים".

חנוכה - יום טוב של התורה שבעל פה

לפי זה אפשר לומר שהיסוד של חג החנוכה הוא תורה שבעל פה, ולכן מובן מדוע הרמב"ם מדגיש שסיפור החנוכה אירע בימי בית שני: זאת בשל הקשר של נס החנוכה לתורה שבעל פה. דווקא בזמן של ביטול הנבואה גבר כוחה של התורה שבעל פה. כי באמת עיקר גזרותיה של יוון, מלכות הרשעה, היה לבטל את לימוד התורה שבעל פה, דווקא בדור שלפני הגלות הארוכה, בתקופה שתיקנו בה תקנות רבות. מלכות הרשעה חשה בכך שההשגחה העליונה מציידת את עם ישראל בריבוי תורה שבעל פה, כדי שיחזיק מעמד בגלות הארוכה, הקרבה והולכת. מלכות הרשעה רצתה לבטל את הכוח המעמיד של תורה שבעל פה מעם ישראל, היה לא תהיה.

חיזוק לדבר נמצא בדברי הלבוש (לבוש החור הל' חנוכה ס' תרע סימן ב) בהבדל שבין ציון ימי הפורים במשתה לבין ציון ימי החנוכה בהלל והודאה:

לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות, ולא למשתה ושמחה, כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדת ח"ו ובעזרתו יתברך לא הפיקו זממם וגברה ידינו, לכך קבעו אותם לחזור ולשבח ולהודות לו על שהיה

לנו לאלוקים ולא עזבנו מעבודתו, אבל בימי המן שהיתה הגזירן להרוג ולהשמיד את הגופות שהוא ביטול משתה ושמחה, ולא את הנפשות שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, לכך כשנצלו ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך גם כן על ידי משתה ושמחה, הלכך ריבוי הסעודות שעושין בחנוכה אינן אלא סעודות הרשות.

נראה להוסיף שציון נס חנוכה נעשה בהדלקת הנר דווקא, משום שהנר מציין את כוחה של התורה שבעל פה, כוחם של תלמידי החכמים. וכך מובא בפסיקתא זוטרתיא (בהעלותך דף צו עמוד א):

אמר רב הונא הרגיל בנר הויין לו בנים תלמידי חכמים מצאנו לפרשת שמן זך ולפרשת המנורה שנאמרו ונשנו והן צריכין להדרש על הסמוכים. למה נאמר (ויקרא כד) ויקחו אליך שמן זית זך לפרשת המועדים מלמד שהיו ישראל עתידין לחדש יום טוב להם על עסק השמן ואיזה זה זו חנוכה.

רואים בדברי המדרש שה'יום טוב' המציין את התורה שבעל פה, חנוכה, כבר היה רמוז בתורה במילים: "ויקחו אליך שמן זית זך" שסמוך לפרשת המועדות. הנה למדנו על מועד חדש הנקרא 'חנוכה', שמהותו היא תורה שבעל פה. אך מועד זה לא נכתב מכיוון שמהותה של תורה שבעל פה, היא היותה דווקא בעל פה, מסירתה מדור לדור, מרב לתלמיד מהותה היא שעמלים בה ושמהחדשים בה, וכל כתיבה מצמצמת ומגבילה.

זו משמעותו של הנר. הנר חודר לכל מקום, ומפיץ את אורו ללא הגבלה. מכאן אפשר להבין את לשון הרמב"ם על נר חנוכה (פ"ד ה"ב):

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק.

מה פשר התיאור של "חביבה היא עד מאוד"? אלא תיאור זה מרמז למה שחז"ל אומרים (בראשית רבתי בראשית): "חביבין דברי סופרים מדברי תורה דכתיב כי טובים דודיק מיין (שה"ש א' ב')". ומכאן ההשוואה הרבה של חנוכה וימים טובים, ראשי חודשים ראש השנה ועוד.

העלון שלנו היוצא לקראת חג החנוכה פותח במאמר של הרב יואל פרידמן על דין הדלקת נר חנוכה של אכסנאי.

במדור למצוות התלויות בארץ נעסוק הפעם בנושאים רבים: נפתח במאמרו של הרב יהודה עמיחי על דין מעשר עני, לאדם הקונה מן השוק. מה דינו של אדם הקוטף פירות במסגרת 'קטיף תיירותי', ההולך ונפוץ בימינו? על כך כתב הרב יואל פרידמן. מה דינם של כלאיים בכרם צעיר שאינו מניב? הרחיב על כך הרב עמיחי. למדור זה נוספו הלכות חלה: עם ריבוי בתי המאפה במגרת רשתות השיווק המקבלות בצק קפוא ואופות אותו במקום. מה דינו לעניין חלה? בכך עוסק הרב פרידמן.

במדור 'שונות' אנו מפרסמים את מאמרו של הרב יעקב אפשטיין העוסק בכשרותם של מוצרי כוורת: אבקת פרחים 'פולן', פרופוליס ומזון מלכות. אנו ממשיכים בפרסום סדרת המאמרים של הרב דוד אייגנר בנושא הרפת, והפעם על עבודתו של הוטרניר ברפת בחול המועד. אנו מפרסמים את תגובתו של הרב יונתן בלס על מאמרו של הרב פרידמן בעניין חיוב בדיקת תולעים. אנו חותמים במאמרו של הרב עמיחי "על מזבחך ועל היכלך" - עיון בברכת 'מעין שלוש'.

בעז"ה, לאחר חג החנוכה המכון יקיים כנס לחקלאי בנימין ושומרון ולתושביהם. מטרת הכנס היא לתת ידע הלכתי ומעשי כיצד מקיימים כיום את המצוות התלויות בארץ בצורה נכונה לכל החפץ בכך. בין הנושאים שנעסוק בהם: תרומות ומעשרות - הפרשה מראש בגינת הבית, הפרשת תרומות ומעשרות ביקבים; טיפול בצאן בשבת ונושאים נוספים. הכנס יתקיים אי"ה במרכז האונברסיטאי באריאל. תאריך מדויק יפורסם בהמשך. כל קוראינו מוזמנים! כנס זה הוא כנס נוסף על היום עיון המסורתי של המכון המתוכנן להתקיים בט"ו בשבט

חנוכה שמח!

מערכת אמונת עתיד

